

FILOSOFIASTA, LUOKKATAISTELUSTA JA ALTHUSSERISTA

nan samaistaessaan sen luokkataisteluun par excellence. Maailmankatsomus ja filosofia redusoidutvat pelkäksi "ideologiaksi". Sellaiset asiat kuin Althusserin taannoinen "antihumanismi" tai hänen flirttailunsa maolaisuuden kanssa eivät tässä valossa herätä ihmetystä. Kuitenkin on niin, että luokkataistelu ei ole marxismissa päämäärä sinänsä. Luokkataisteluhan esiintyy kaikissa antagonistisissa yhteiskunnissa aivan marxilaisista riippumatta. Marxismin päämäärä on toinen – työväenluokan ja sitä kautta koko ihmiskunnan emansipaatio.

Kysymystä rationalismista ja irrationalismista on marxismissa mielestäni tarkasteltava juuri näiden emansipatoristen näköalojen ja pyrkimysten kannalta. Emme vastusta irrationalismia siksi, että se on irrationalismia, vaan siksi, että se estää sen, mikä on emansipaation tieteellinen pohja, nimittäin syiden tiedostamisen. Marxismin emansipatorinen sisältö teorian ja maailmankatsomuksen alueella näyttäytyy nähdäkseen juuri siinä, että se paljastaa erilaiset *illusoriset* tajunnanmuodot – alkaen uskonnosta ja idealistisesta filosofiasta ja päätyn tavarafetiisismiin ja monetaarjärjestelmän illuusioihin. Illusioihan merkitsevät vääristyneitä syy-yhteyksiä, "piiloon" jääneitä kausaalisia suhteita, asioita, jotka ovat jääneet vaille rationaalista selitystä. Ja illusioiden kritiikki – mitäpä muuta se edellyttäisi kuin rationaalista (jos kohta ei välttämättä "rationalistista") näkemystä maailmasta?

Vesa Oittinen

"Die dialektische Form der Darstellung ist nur richtig, wenn sie ihre Grenzen kennt."

(Marx, Grundrisse, s. 945.)

Kun toisena Lecourtin haastattelun tekijänä (T & E 2/79) olen ainakin osittain syyppää haastattelun virittämään keskusteluun (Hänninen, T & E 3/79; Oittinen tässä numerossa), katson aiheelliseksi vähän kommentoida tätä keskustelua. Kahdesta syystä: olen ensinnäkin huolissani siitä että haastattelun olennainen viesti ei näytä menneen perille; toiseksi – osittain edellisen seurauksena – keskustelu on ajautunut sellaisille urille, jotka saattavat aiheuttaa sekaannusta ja väärinkäsityksiä. Ensimmäinen koskee irrationalismia marxilaista arviointia, toinen, edellistä yleisemmällä tasolla, marxismia maailmankatsomuksellisuus-filosofia tehtäviä.

Keskustelun lähtökohdista

Hänninen peräänkuuluttaa kirjoituksessaan "marxismia metodologista ja tieteenfilosofista keskustelua, jota Suomessa ei koskaan käyty". Oittinen yhtyy tähän, mutta samalla hän tulkitsee mielestäni varsin omaperäisesti tämän keskustelun luonteen, toisin kuin mitä ymmärrän Hännisen tarkoittaneen.

Yhdyn nimittäin mielelläni Hänniseen sikäli mikäli hän ei tarkoita tällä keskustelulla Oittisen esittämää "maailmankatsomus"-keskustelua. Luulen että Oittisen väärinkäsitykseltä olisi välttytty, jos Hänninen olisi pohtinut ja eritellyt kaipaamansa keskustelun puuttumisen syitä Suomessa. Väitän provokatorisesti että Oittisen tarima filosofis-maailmankatsomuksellinen keskustelu on juuri ollut *esteenä* Hännisen toivomalle metodologiselle keskustelulle.

En voi enkä pysty tässä ja nyt esittämään 70-luvun marxilaisen opiskelijaliikkeen kriittistä histo-

riaa, mutta tietääkseni siellä on viime aikoina korjattu varsin karvain mielin 70-luvun "filosofis-maailmankatsomuksellisen" opiskelun hedelmiä.

Vielä 70-luvun alussa, positivismikritiikissä ja yleisemminkin porvarillisen tieteen kritiikissä oli aineksia sille keskustelulle, jota, kuten Hänninen kirjoittaa, ei siten käytykään. Mutta kun esim. Helsingin yliopistossa ryhdyttiin ASS:n (jolla oli hegemonia-asema marxilaisen opiskelun piirissä) opintopiireissä luettamaan mm. "Marxilais-leniniläisen filosofian perusteita", pysähtyi erityisesti opiskelijoiden kohdalla Suomessa varsin lupaavasti alkaneen marxismien opiskelun ja tutkimuksen kehitys, jos ei aivan kokonaan, niin lähes kuitenkin. Käsittääkseni marxilaisten tutkijoiden keskuudessa ollaan sangen yksimielisiä nykyään siitä että tällaisesta autoritaaris-dogmaattisesta "maailmankatsomuksellisuus-filosofisesta" opiskelusta oli eri tieteenaloilla enemmän haittaa kuin hyötyä.

Kirjoituksensa alussa Oittinen viittaa myös Suomen nykyiseen aatteellis-yhteiskunnalliseen tilanteeseen, jossa "kysymykset maailmankatsomuksesta ovat ilmasa", mikä näkyy esim. ns. uusissa liikkeissä. Tässä tilanteessa Oittinen ilmeisesti näkee marxilaisen "maailmankatsomusfilosofian" intervention mahdollisuuden.

Juuri tämän tilannearvion yhteydessä näen Lecourtin haastattelun tärkeyden. Haastattelussa Lecourt varoitti meitä juuri siitä mitä Oittinen on nähdäkseen tarjoamassa näille liikkeille. Lecourt tähdensä haastattelussaan (T & E 2/79, s. 55) nimenomaisesti, että ne nuoret, joita esim. Anti-Oedipe-teos "puhuttelee", eivät suinkaan ole "filosofisen mystifikaation naiiveja, tietämättömiä uhreja, jotka pelkällä rationalistisella nuhdesaarnalla saataisiin taas normaaliin päiväjärjestykseen. Nuhteettomiksi pedagogiksi muuttuneet marxilaiset näyttävät kuitenkin pysyttävän vain tähän rajoittuneeseen arvi-

oon rationalistisen piristysruiskeen tarpeesta". Lisäksi on mielestäni tärkeää pitää mielessä että nämä liikkeet ovat nousseet, jos eivät suoranaisena kritiikkinä marxismia vastaan, niin ainakin sellaisilla erityisillä alueilla, jotka Suomessa marxilaisten keskuudessa on enemmän tai vähemmän laiminlyöty.

Muutenkin olen sitä mieltä että jos Lecourtin haastattelu olisi luettu kunnolla, olisi voitu välttää sellainen vulgaari ideologiakritiikki mitä mielestäni edustaa esim. Dan Steinbockin melko suoraviivainen tulkitseminen siionistien ja EVAn agentiksi tai peräti CIA:n juoneksi.

Filosofian tehtävistä

Minulla ei riitä tila eikä liioin halu ryhtyä aatehistorialliseen miekkailuun rationalismista Oittisen kanssa. Totean vain että ne oppikirjatyyliset totuudet mitä Oittinen esittää "rationalismin eri muodoista" yms. pitänevät suurin piirtein paikkansa – jos kohta Oittisen esitys muistuttaa sitä mitä Lecourt kutsuu hegeliläiseksi "pseudohistoriaksi" (T & E 2/79, s. 56). Joka tapauksessa tällaisella aatehistoriallisella tarkastelulla ei voida mitenkään vielä perustella *marxism*in "filosofis-maailmankatsomuksellisia" (syntetisoivia) funktioita".

"Marxism

in" musta ihmisjärjen mahdollisuuksiin" tai "Hegelin historianfilosofian dilemmaa" eikä Marxin tarkastelun taso myöskään ole "filosofis-maailmankatsomuksellinen", kuten Oittinen väittää. Marx puhuu nimenomaan "*dialektisesta metodistaan*" jota hän sovelsi Pääomassa, eikä mistään muusta.

Fataalista Oittisen päättelyn kannalta on että hän perustaa argumentaationsa "filosofian syntetisoivasta funktioista" edellä mainittuun yksinkertaiseen väärintulkintaan. Tämän jälkeen ei ole enää vaikea nähdä Oittisen argumentaation kestättömyyttä; loppu on verbaalista vakuuttelua "filosofian maailmankatsomustehtävästä". Mitä Oittinen tarkoittaa (1) "filosofialla" ja sen "statuksella", (2) sen "maailmankatsomuksellisilla" (syntetisoivilla) funktioilla" ja (3) "todellisuuden kokonaisvaltaisella maailmankatsomuksellis-filosofisella omaksumisella järjen keinoin", jää täysin avoimeksi. Kun Oittinen ei kirjoituksessaan eksplikoi näitä periaatteellisia ja metodisia kysymyksiä, hänen filosofinen ohjelmansa jää hämäräksi. – Ankerias karkasi ja jäi nylkemättä.

Althusserista

voidaan tietenkin olla montaa mieltä. En itse tunnustaudu 'althusseriläiseksi', mutta en voi hyväksyä Oittisen karkeasti yksinkertaistavaa esitystä Althusserin ajattelusta. Althusser ei Oittisen lähdeviittausten osoittamassa kohdassa puhu filosofiaista "ikäänkuin tyhjänä taistelulentänä". Althusser käyttää kyllä Kantin saksankielistä termiä "Kampflplat", mutta hän korostaa – toisin kuin Oittinen väittää – että "tämä taistelu ei tapahdu tyhjässä tilassa, vaan teoreettisessa maastossa (Terrain)" (Althusser, *Elemente der Selbstkritik*, Westberlin 1975, s. 88), joka historian kullussa muuttuu.

Kun puhutaan Althusserin käsitteestä filosofiasta "luokkataisteluna teorian alalla", ei sovi

unohtaa että Althusser liittää tähän aina Marxin ja Engelsin vanhan fraasin "*viime kädessä*" (en dersi vière instance). Althusser ei siis redusoi millään "tempulla", eikä ylipäänsä, filosofiaa politiikaksi. Sen sijaan voidaan väittää että Oittinen itse "näppärässä silmänkääntötempulla" redusoi Althusserin filosofian politiikaksi. Kumma kyllä, Oittinen ei Althusserin yhteydessä mainitsekaan Althusserin epistemologiakritiikkiä, jonka käsittely olisi luultavasti selventänyt Oittisen omaa filosofiasta kantaa.

Myöskään Lecourt ei missään tietääkseni "samaista" irrationalismin filosofista ja poliittista arviointia. Mitä muuta Lecourt Oittisen siteeraamassa lauseessa "marxilaisesta filosofisesta käytännöstä" tarkoittaa kuin sitä mitä Marx Pääomassa kutsuu "ainoaksi materialistiseksi ja sen tähden tieteelliseksi menettelytavaksi... johtaa kunkin ajan todellisista oloista niiden taivaisiin korotetut muodot" (Pääoma I, s. 338)? Toinen asia on että tällainen "filosofinen käytäntö" on hyvin vaatava esim. aatehistoriansa. Oittinen itse näyttää sen sijaan rakentavan suorastaan Kiinan muurin irrationalismin "maailmankatsomuksellisen" ja "poliittisen merkityksen" arvioinnin välille. Tällaisen johtopäätöksen teen Oittisen tavasta käsitellä Lecourtin teesiä.

Althusserin koulukunta ei siis "samaista" marxismia luokkataisteluun par excellence, eivätkä sen edustajat ole tietääkseni missään esittäneet että luokkataistelu olisi marxismissa "päämäärä sinänsä", kuten Oittinen väittää. Oltiinpa Althusserista ja kumppaneista mitä mieltä hyvänsä, eivät he sentään hölmöjä ole! Selvyyden vuoksi siteeraan vielä erästä Lecourtin kirjoitusta jossa hän esittelee Althusserin teesiä "filosofiasta (viime kädessä) luokkataisteluna teorian alalla": "Filosofia ei ole luokkataistelua yleensä, vaan se muoto jonka

KORKEAKOULUTUS TUTKIMUKSEN KOHTEENA

luokkataistelu *teorian* alalla ottaa . . . Ei siis voida puhua mistään sellaisesta että tämä muoto heijastaisi *välittömästi* ja *suoraan* taloudellista, poliittista tai suoraan ideologista luokkataistelua” (kokoomateoksessa *Freiheit der Kritik oder Standpunktlogik? Diskussion in der KPF, Westberlin 1976, s. 132*).

Mitä tulee Oittisen vihjailuihin Althusserin ”antihumanismista” – Althusser itse korostaa vain Marxin ajattelun *teoreettista* antihumanismia vastakohtana porvarillisen ideologian sekä marxismin ’poikkeamien’ ekonomismille ja (teoreettiselle) humanismille – ja hänen ”flirttailustaan maolaisuuden kanssa”, osoittavat nämä Oittiselta mielestäni varsin huonoa ”filosofis-maailmankatsomuksellisen keskustelun” tasoa – lähinnä argumenttien puutetta.

Olen kyllä yleisellä tasolla samaa mieltä Oittisen kanssa ”syitten tiedostamisen” ja ”illusoristen tajunnan muotojen paljastamisen” tärkeydestä. Mutta nämä eivät nähdäkseni ja valitettavasti seuraa suoraan Oittisen esityksistä.

Keijo Rahkonen

Koulutustutkimus on meillä kohdistunut voittopuolisesti ja yksipuolisesti perustasteen ongelmiin. Tähän on vaikuttanut luonnollisesti peruskoulu-uudistus, jonka suunnittelu ja varsinkin toimeenpanovaihe käynnisti laajan tutkimusohjelman. Myös kasvatustieteiden laitoksilla on ollut runsaasti omaehtoista tutkimusintressiä perustasteen pedagogiikkaan, ja enemmistö kasvatustieteilijöistä lienee toiminut aikanaan nimenomaan tällä asteella (kansakouluissa) opettajina.

Esikouluastekin on alkanut kohtuullisessa määrin kiinnostaa tutkijoita, mutta ammatillista keskiasetta ja aikuiskoulutusta ei sitä vastoin ole toistaiseksi juuri lähestytty. Tosin on keskiasteen uudistuksen suunnitteluvaiheessa kuluneiden 3–4 vuoden aikana esim. opetussuunnitelmatoimikuntien työn yhteydessä laadittu jonkin verran tutkimuksia ja selvityksiä, kuten ns. virtaprojekti, joka on kartoittanut ammatillisista oppilaitoksista korkeakouluihin suuntautuvia oppilasvirtoja. On toivottavaa, että tälle asteelle luodaan pitkäjänteinen tutkimusohjelma ja käynnistetään uudistuksen seurantatutkimus peruskoulu-uudistuksen tapaan.

Korkeakoululaitoksen tutkimiseen on 1970-luvun ajan ollut vähäinen erillinen määräraha, jonka turvin opetusministeriö on rahoittanut selvityksiä ja tutkimuksia. Ne on yritetty kohdentaa mielellään oleviin uudistushankkeisiin. Tutkimusta on koko ajan kuitenkin ympäröinyt tyytymättömyys. Koulutuksen tutkijat ovat kritisoineet riittämätöntä rahoitusta, puutteellista ongelmien määrättyä toimeksiantajan taholta, epäinhimillisiä työsuhteita (mm. lyhyitä toimeksiantoja) ja tutkimuksen pirstomista sekä teoreettisen tarkastelun ja intellektuellin keskustelun puutetta. Toimeksiantajan taholta on arvosteltu tutkimusten venymistä, suunnitelmien ja raporttien monimutkaista kieltä ja tulosten vähäistä käytökelpoisuutta. Korkeakouluväki

on ollut tyytymätöntä mm. ongelmien valintaan, tutkijoiden valintaan ja asiantuntemukseen, tutkimusten keskittymiseen pariin laitokseen, tulosten julkaisemistapaan jne.

Soveltavan tutkimuksen ja kehittämistyön, jollaista korkeakoulutuksen tutkiminen on ollut, menestyksellinen harjoittaminen vaatii pohjakeseen perustutkimusta mm. metodien kehittelyn ja tutkijain koulutuksen takia. Korkeakoulutuksen osalta tällainen perustutkimuksen luoma valmius on meiltä puuttunut. Se on osittain seurausta siitä että korkeakoulutus ei ole juuri kiinnostanut korkeakoulujemme kasvatustieteellisiä tai yhteiskuntatieteellisiä yksiköitä. Tämä näkyy esim. siitä, että varttuneita tai tutkijakoulutuksen läpikäyneitä nuoria tutkijoita ei allalla ollut 1970-luvun alussa montakaan.

Opetusministeriön rahoittamassa tutkimustyössä olisi pitänyt voida paneutua myös tutkimusalan perusteiden muokkaamiseen ja opiskeluun, siis korkeakoulutuksen tutkijoiden koulutamiseen. Tähän ei valitettavasti ole annettu tilaisuutta. Opetusministeriön piirissä, kuten laajemminkin valtion hallinnossa on oltu uuden tilanteen edessä, kun on opeteltu tutkimuksen liittämistä osaksi hallintotyötä. Haparointia ja epävarmuutta on ollut sekä ongelmien täsmentämisessä että tutkimustoiminnan organisoimisessa ja tulosten käytössä.

Nykyisin osataan onneksi paremmin kuin 10 vuotta sitten ainakin arvioida, mihin kysymykseen tutkimuksella voidaan vastata, missä ajassa ja millä resursseilla. Tulosten hyödyntämisenkin on jonkin verran parantunut. Sen sijaan tutkimusten käynnistäminen osana suunnittelutyötä ei ole vielä kovin yleistä. Suomalainen virkamies yleensäkin – opetusministeriön virkamiehet eivät valitettavasti ole poikkeuksia – osaa harvoin käydä luontevaa ja tasa-arvoista keskustelua alansa tieteenharjoittajien kanssa. Mo-